

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Maigi Magnus

Rootsi raudteejaama seisukorra analüüs ja ettepanekud säilitamiseks

Rootsi-Aruküla, Lääneranna vald, Pärnumaa

2023/2024 õppeaasta

Arhitektuuri restaureerimise ja konserveerimise täiendkoolituse lõputöö

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Maigi Magnus

**Rootsi raudteejaama restaureerimise ja konserveerimise probleemid ning
lahendused**

Rootsi-Aruküla, Lääneranna vald, Pärnumaa

2023/2024 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise mikrokraadi lõputöö

Tallinn 2024

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. olen koostanud lõputöö Rootsi raudteejaama restaureerimise ja konserveerimise probleemid ning lahendused iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud;
2. kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd ja teosed, olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on töös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma lõputöö Muinsuskaitse digiteegis, kus see muutub üldsusele veebikeskkonnas kättesaadavaks

Sisukord

Autorideklaratsioon	3
Sissejuhatus.....	6
Ajalooline ülevaade	7
Eluolu.....	9
II Maailmasõda	10
Hoone materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus	13
Katus	13
Sadevetesüsteemid.....	15
Sokkel	16
Vundament.....	17
Tellismüürid.....	17
Vaheseinad ja vahelaed ning seinte siseviimistlus	23
Põrandad	26
Trepikoda	27
Aknad.....	29
Uksed	31
Küttekahad.....	33
Fassaad.....	34
Väärtused	38
Säilitamise ettepanekud	40
Katus	40
Sadevetesüsteemid.....	40
Sokkel	40
Tellismüürid.....	40
Vaheseinad ja vahelaed ning seinte siseviimistlus	41
Trepikoda	41
Aknad.....	41
Uksed	41

Küttekehad.....	41
Fassaad.....	42
Kokkuvõte.....	42
Kasutatud kirjandus ja teised allikamaterjalid	43

Sissejuhatus

Rootsi jaamahoone droonivaade (ill 1)

Töös käsitlen Rootsi raudteejaama peahoone restaureerimise ja konserveerimise probleeme. Rootsi raudteejaam ehitati 1930ndate ehitusbuumi ajal, see asub kunagise Rapla-Virtsu kitsarööpmelise raudtee ääres. Raudtee avati 1. detsembril 1931. a. ja suleti 25. mail 1968. a. See oli viimane raudteeliin, mis esimese Eesti vabariigi ajal rajati ja esimene, mis Nõukogude okupatsiooni ajal suleti.

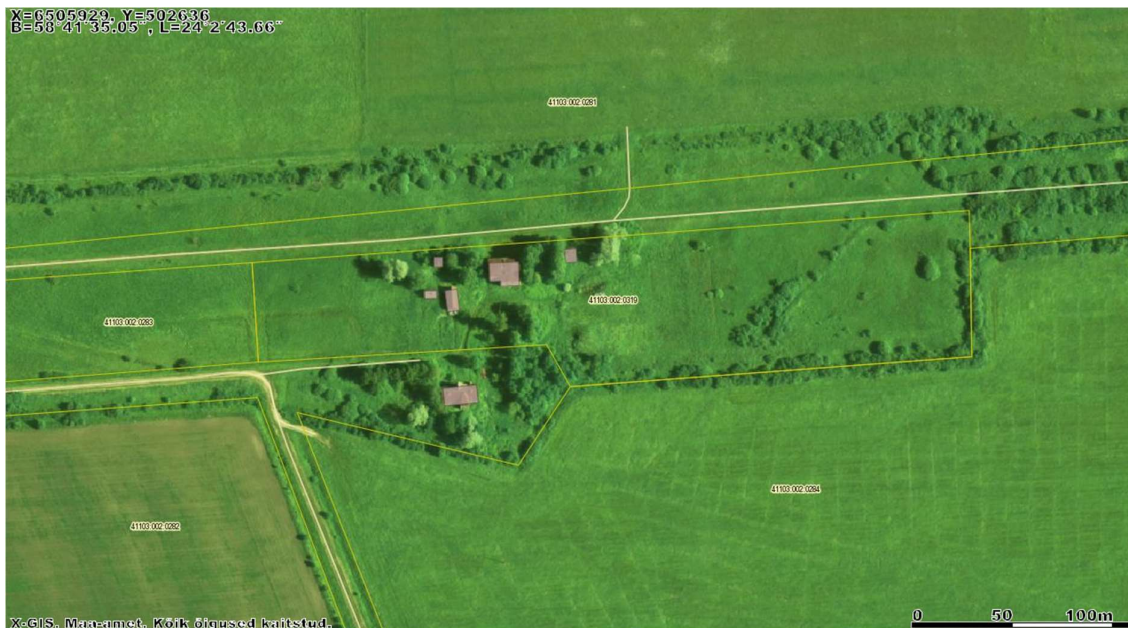
Täpsem nimetus on Rootsi pooljaam. Pooljaama eristas jaamast veetorni puudumine. Pooljaamades vedureid jahutada ei saanud.

Rootsi jaamahoone ansamblisse kuulub hulk teisigi ehitisi, mis selles töös käsitlemist ei leia. Nendeks olid kuur, saun-laut, käimla-õliladu, kelder, pagasiait. Haljastuse osas: tarbeaiad ja iluaiad. Osade jaamade ansamblisse kuuluvad ka tööliste elamud. Rootsi pooljaam oli vähemtähtsas asukohas, nii et seal nii palju töölisi polnud. Töölised elasid jaamahoones asuvates korterites.

Rootsi pooljaama hoonete arhitekt on Leon Johanson. Jaamahoone valmimisaasta on 1932. Asub Pärnumaal, Lääneranna vallas, Rootsi-Arukülas. Kinnistunumber 41103:002:0319, omanik on René Reinumäe, kes kinnistu 2012. aastal ostis.

Kõikidel kinnistul asuvatel hoonetel on suur remondivõlg. Jaamahoone puhul on vaeslapse rollis üldiselt kõrvalhooned. Rootsi jaamal on need säilinud peale saun-lauda. Ilmselt vajavad nii jaamahoone kui ka teised hooned suurt rahalist investeeringut. Aga on palju töid, mida saab ära teha, et hooned säiliks ja seisukord paraneks ajas, mitte ei muutuks halvemaks. Töö eesmärk on anda ülevaade ehitise tehnilisest seisukorrast ja teha ettepanekud selle

parandamiseks. Objekti valisin, kuna elasin seal.

Rootsi raudteejaama katastrikaart (ill 2)¹

Ajalooline ülevaade

Jaamahoone on traditsionalistlikus stiilis. Tegemist on tüüpprojektiga, mille laadseid rajati 1931. aastal Eestisse viis: Rapla-Virtsu liinile Paeküla, Rumba, Rootsi, Tuudi ning Tartu-Petseri raudteelõigule Veriora jaamahoone. Viimane hävis II maailmasõjas.

Rootsi jaamahoone vaated 2012. aastal (ill 3)

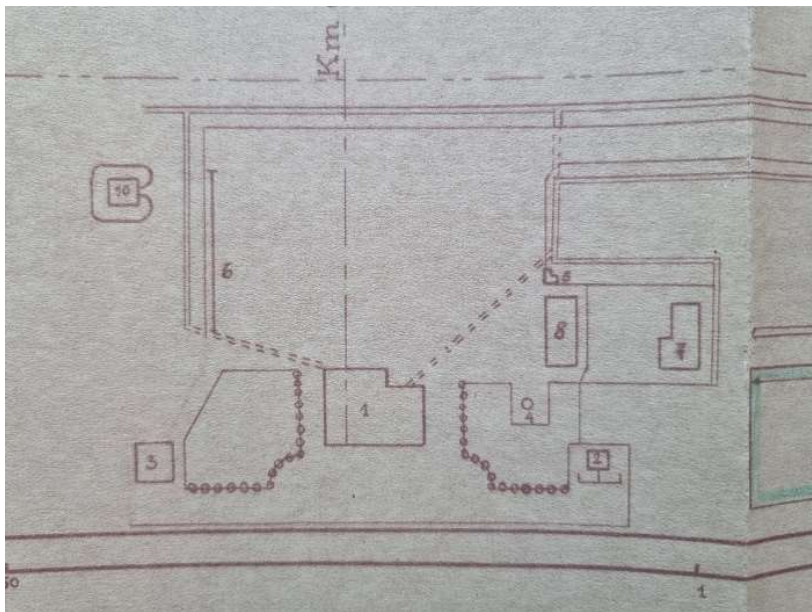
Igale tüüpprojektile olid sisse viidud erinevused: savitellistest krohvitud hooned: Rumba, Rootsi, Tuudi; silikaadist: Paeküla, Veriora. Põhiplaan oli peegelpildis Rumba ja Veriora jaamal; nurgakett oli erineva sammuga kõikidel hoonetel ja karniiside stilisatsiooniga varieerub.

¹ <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>

Rootsi pooljaama rajatud abihooned: väljakäigukoht, pagasiait, puurkaev, prügikast, lasipuu, saun-laut, kuur, kaubaplatvorm, kelder. 1934. a ehitati jaama kõrvale kauplusehoone. Jaamatöölisele oli kõik eluks vajalik töökohas olemas. Pere sai korteri jaamahoones, laudaosa, kuuriboksi, keldriboksi, aiamaa. Haljastusplaan oli arhitekti poolt määratletud nii, et tööliste hoolitseda olid ka iluaiad läätspuuhekkide ja pärnadega. Neid alasid said töölisel omasoodu edasi kujundada ja selle töö eest võistlesid nad jaamade-vahelistel iluaianduse konkurssidel.

Rootsi jaamas on säilinud mitu abihoonet: kelder, pagasiait, väljakäigukoht. Saun-laut on hävinud ja selle asemele on Nõukogude ajal osaliselt vanale vundamendile rajatud saun. Taastatav oli ka algne haljastusplaan.

Rootsi pooljaama asendiplaan: nr 1 – jaamahoone, nr 2 – väljakäigukoht, nr 3 – pagasiait, nr 4 – puurkaev, 5 – prügikast, nr 6 – lasipuu, nr 7 – saun-laut, nr 8 – kuur, nr 10 – kelder.

Fragment Rootsi raudteejaama plaanist (ill 4)²

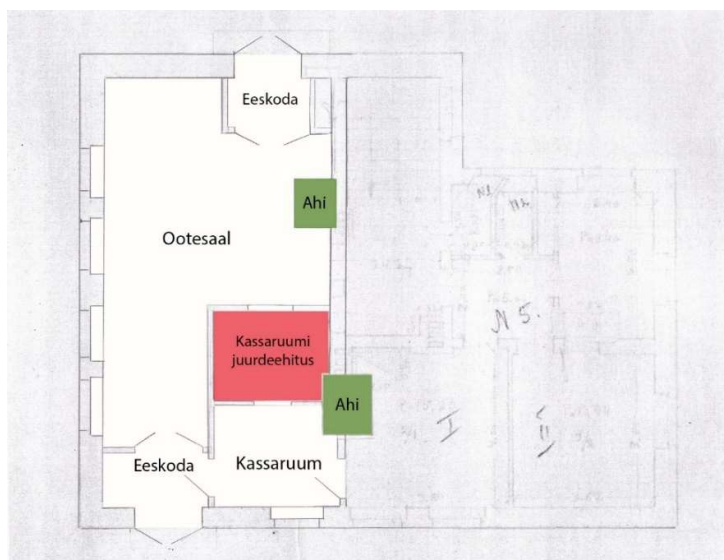
² Autori kogu

Eluolu

Rootsi raudteejaama ootesaal 1950ndatel (ill 5³)

Jaamahoone on kahekorruseline. Esimesel korrusel asub ootesaal ja sellega on ühendatud 2-toaline jaamaülema korter. Ootesaal koosneb ootealast ja väiksemast kassaruumist. 2-toalisi kortereid on hoones 2. Need oli luksuslikumad, kuna korterite sees asuvad käimlad. Teisel korrusel on 3 korterit: 1 kahetoaline ja 2 ühetoalist. Ühetoaliste käimla asub trepikojas. Kõikides korterites on panipaigad.

Visand ootesaali plaanist (ill 6)

³ Margot Hensel erakogu

Raudteel reisijaid teenindavad ruumid on välja toodud visandil (ill 6): ootesaal, kassaruum ja tamburid. Ruume köeti kahhelahjudega. Kassaruumi põhiplaani muutis eestiaegne jaamaülem Andres Saarts, kes lasi kassaruumi kaks korda suuremaks ehitada⁴ (ill 6 märgitud punasega). Tema tütre Virve-Koidula Tohver mälestuste järgi oli põhjuseks öömaja võimaldamine asendajale. Kassaruum pidi ära mahutama asendaja voodi.

II Maailmasõda

Jaamahoonetega seostub küüditamisi nii ka Rootsi raudteejaamaga. 1949. a. Märtsiküüditamisel deporteeriti inimesi ka Rootsi jaamast: [---] *Viljakuid tuldi küüditama 25. märtsi varahommikul, kui Vaike veel magas. Küüditajad olid venelased ja nendega oli kaasas tõlk. Üks küüditajatest oli naaberküla mees, kes oli vallas mingi ametimees. Venelastest küüditajad nõudnud kohe süüa. Ema hakanudki süüa tegema ega jõudnud sellepärast enam loomi talitada. Tõlk oli tulnud laste tuppa ja öelnud, et lapsed tuleb soojalt riidesse panna, sest ees seisab pikk sõit. Pakkimiseks oli aega antud ainult 20 minutit. Ema oli selle peale ehmunud ja nutma puhkenud. Viljakud olid võtnud kaasa riideid ja natuke süüa. Leiba oli kodus vähe, sest just sel päeval pidi ema küpsetama hakkama. Mihklis andis üks inimene neile leiba kaasa. Ka Vaike vend ja õde pidid sõitma koos emaga. Vanaisa jäeti koju, kuna kirjade järgi oli ta teine perekond. Küüditatavad viidi hobusega Mihklisse ja seal pandi lahtise auto peale püssimeeste valve alla. Selle suure auto kastis viidi küüditatavad Rootsi jaama. Seal ootas suur rong loomavagunitega. Püssidega mehed olid igal pool valves. Vaike mäletab, et valvurid ei käitunud küüditatavatega kuigi viisakalt. Vaguni sisemus oli must ja narid olid kahekordsed ja asusid mööda seinääri. Viljakud viidi Novosibirski oblasti Suzuni rajooni Bobrovka külla.⁵*

Esimese Nõukogude okupatsiooni ajal aga küüditati jaamaülema naine ja tütar, jaamaülem ise pääses küüditamisest. 10. juunil 1941 väljastas julgeolek määruse Rootsi raudteejaama ülema Andres Saartsi (ill 7) arreteerimiseks.⁶

⁴ Andres Saartsi tütre Virve-Koidula Tohver suusõnalised mälestused 2014. a.

⁵ (Mandel, M., 2010, lk 121)

⁶ (Mandel, M., 2007, lk 85)

16. juunil 1941.a. saatis julgeoleku operatiivgrupi vanem Kopõlov NKVD Läänemaa osakonna ülemale V. Vitsale kirja, milles kirjeldab Saartsi tagaotsimist Rootsi jaamast. Pärast, mida oli Kopõlov sõitnud Saugale Andruse tallu, kus elas Saartsi ema. Sealt sõitnud ta ema juhatusel Pärnusse, kus Saarts oli ööl vastu 14. juunit ööbinud, aga lahkunud varahommikul tedmata suunas. Kopõlov läinud siis tagasi Rootsi jaama, kus ööbis, et oodata Saartsi saabumist. Saarts sinna ei saanud, nii et Kopõlov jättis Kirbla valla miilitsa varitsema, kui ise oli lahkunud.⁷

Jaamaülem Andres Saarts (ill 7⁸)

Jaamaülema tütre Virve-Kodula Tohver mälestuste järgi oli Saarts võtnud 14. juunil vaba päeva, et Pärnus ema külastada. Teda asendas praktikant Evald Köbris. Kui arreteerima tuldi, siis helistas (jaamas oli telefon) Köbris Pärnusse ja saatis sõna, et Saarts koju ei tuleks. Tegi seda saksa keeles, sest siis ei saanud venelased jutust aru. Saarts peitis end öö otsa Pärnu maja kuuris. Pärnu majast otsiti teda nagu ka Kopõlovi kirjas oli, aga ei leitud.⁹

⁷ (Mandel, M., 2007, lk 85)

⁸ Margot Hensel erakogu

⁹ Virve-Koidula Tohver suusõnalised mälestused 2014

14. juunil saadeti Eestist välja Rootsi jaamaülema Andres Saartsi naine Liisa Saarts (s. 1890) ja tütar Virve-Koidula Tohver (s. 1931). Virve-Koidula Tohver pääses kodumaale tagasi 1947. a, abikaasa aga 1955. a.¹⁰

Kuulduste järgi viibis Andres Saarts Saksa okupatsiooni ajal Eestis ja töötas Sindis jaamaülemana. Kui Nõukogude võim jälle Eestit okupeerima asus, põgenes Andres Eestist ilmselt mõne viimaste seas olnud paadi või laevaga Rootsi, kus ta suri paar kuud hiljem Landskronas.¹¹

Rootsis maetud põgenike hauakohtade seas leidub selline info, et Andres Saarts, olles sündinud 09. novembril 1890, suri 13. oktoobril 1945, maeti 19. oktoobril 1945 Landskrona kalmistule.¹²

Praktikant Evald Köbrise (s. 1923) elu aga lõppes kuu aega hiljem Kasari ääres Käära talu juures, kui ta läks koos Vanamõisa talu ja piimatööstuse omanik Jüri Lukase (s. 1880), tema 17-aastase poja Ende Luukase, Edgar Maali (s. 1899), Voldemar Maiti (s. 1913) ja August Toonperega (s. 1900) vaatama, kas Kasari silda on võimlaik ületada. Kuna Luukaste meierei toodang oluks vaja Tallinna viia. Aga nad sattusid punaarmeerlaste kätte ja lasti maha. Ainsana õnnestus pääseda 17-aastaselt Endel Luukasel, kes viskus maha kraavi, kui seltskond oli mahalaskmiseks üles rivistatud ja roomas mööda kraavipõhja eemale ja pääses põgenema.¹³

Üks hoone säilimise lugu toetav artikkel on Pleeri surmarongist, mis kirjeldab, kuidas Pleer oli läinud Rootsi jaama sisse, et elanikud mõrvata, aga need olid juba metsa põgenenud (praegu asub hoone põldude vahel, aga siis olid põldude asemel metsad). Pleer andis käsu jaamahoone põlema panna, aga kuna sakslased lähenesid, siis jäi hoone põletamata.¹⁴

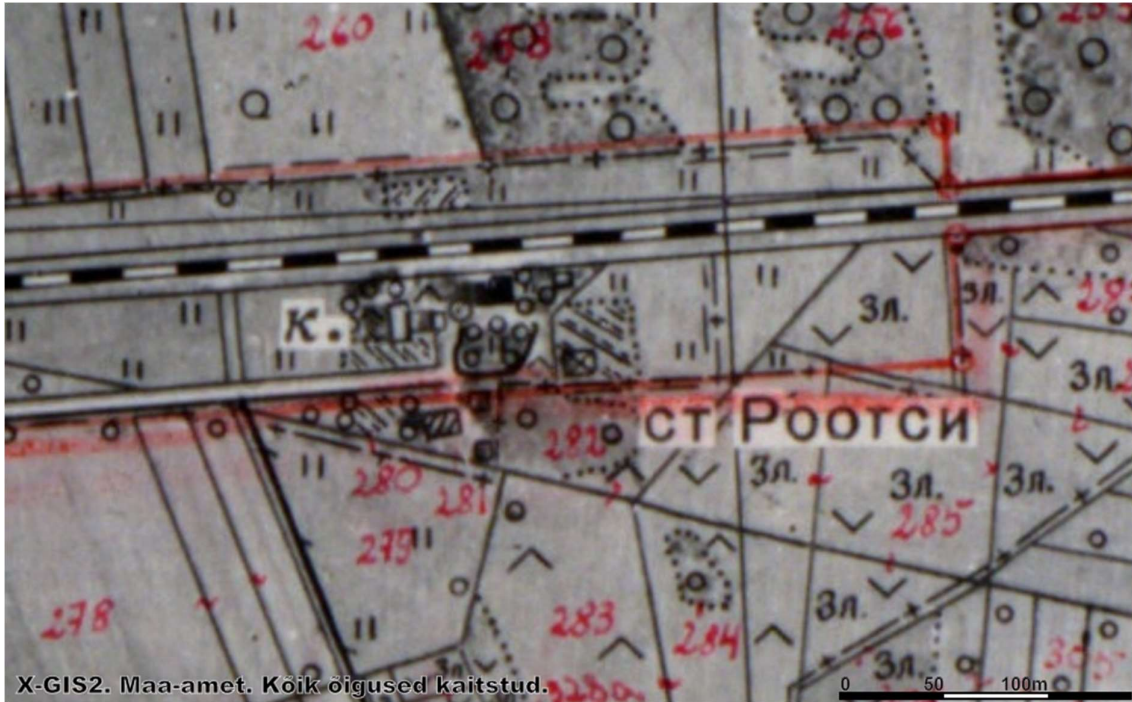
¹⁰ (Mandel, M., 2007, lk 86)

¹¹ (Hensel, 2014)

¹² (Saarts, Andres född: 1890-11-09 avliden: 1945-10-13 gravsatt: 1945-10-19 Landskrona Kyrkogård, Kvarter: 21 Gravplats: 239, Gravrätten har återgått till upplåtaren) (Svenskagravar, 2009)

¹³ (Mandel, M., 2007, lk 116)

¹⁴ Postimees (1886-1944), nr. 144, 30 detsember 1941 https://dea.digar.ee/article/postimeesew/1941/12/30/20_kasutatud_23.04.24

Kaart 1952 (ill 8¹⁵)

Hoone materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus

Katus

Jaamahooneel on valtsplekk katus, mis on olnud tsingitud. Kasutatud on inglise plekki. Tsink on plekilt maha kulunud ning plekk õhukeseks korrodeerunud. Kuna katus on viimase kahe aasta jooksul tugevamalt kolisema hakanud, siis võib eeldada, et osad klambrid ja naelad on läbi roostetanud ja lahti. Just need katust peal hoiavadki. Toolvärk, sarikad ja roovitus on heas seisukorras (ill 9).

¹⁵ Maa-ameti geoportaal, O-42 110 000 fotokaart (1952)

Pööning (ill 9)

Korstnapitsid on laotud silikaattellistest ja halvas seisukorras. Pööningul on pitsid lubikrohviga kaetud. Madalal pööningul on liivakiht nii tuletõkkeks kui ka sooja hoidmiseks ja heliisolatsiooniks. Pööningul on kaks akent. Uukaken on diagonaalis ristuvate prosspulkadega kaarekujuline ehisaken, mis vaatab kunagise raudtee poole (ill 10, ill 11).

Uukaken (ill 10)

Restaureeritud uukaken (ill 11)

Hoovipoolses osas on kahese jaotusega ristkülikukujuline aken. Mõlemad aknad on restaureeritud: tehtud on puiduasendused, kititud linaõlikiti ja värvitud linaõlivärviga. Uukaken oli varastatud, aga õnnestus Lihulast tagasi osta.

Sadevetesüsteemid

Sadevetesüsteemide puhul on tähtis sadevee äravool katuselt kui ka mööda sadeveetorusid pinnale jõudnud vee ära juhtimine (ill 12).

Ajutine lahendus sadevee hoonest eemale suunamiseks (ill 12)

Katuse ja vihmaerennide iga-aastane puhastamine on oluline. Hoone oli üle 10 aasta tühjtalt seisnud ja ega ka enne seda katuse puhastamisele tähelepanu polnud pööratud. Kaks vihmaveelehtrit katuse räästal puudusid. Lisaks esineb selle projektiga jaamahoontel lõunapoolses nurgas tüüpviga. Hoone nurka katuselt suubuv vesi jäätab ja kipub lehrisse suunavat keelt üles väänama, nii et sadevesi jookseb seetõttu ristuvate seite vahele (ill 13). Sama probleem esines ka Tuudi jaamal mõni aasta peale täielikku renoveerimist, sinna oli pagaldatud uus katus ja sadevetesüsteemid.

Hooldamata sadevetesüsteemist tekkinud kahjustus (ill 13)

Sadevee ära suunamine hoone ümbrusest on peamine probleem. Maja on ehitatud savipinnasele, mis on täidetud kruusaga. Nii et ala on loomult märg, asudes Avaste soo ja Lihula raba vahelisel alal. Kultuurikiht hoone sokli ümber oli tõusnud 2012. aastaks ligikaudu pool meetrit. Pinnapealsed kuivenduskraavid olid kinni. Hoone ümbrusest on välja tulnud beetoontorusid, mis viitavad maaalusele sadevete äravoolusüsteemile. Aga sadevesi jäi kõik hoone alla ja voolas mööda põranda tuulutavasid, mis soklis on, majja sisse.

Sokkel

Hoone sokkel on ehitatud tahutud graniitkividest, mille vahel on betoonist ümarvuuk (ill 14). Sokkel astub seinast 1-2 cm ette. Sokkel oli 2012. a. suures osas pinnase alla mattunud. Kivide vahel on nii lubimõrdi kui ka vuugikadu. Põhja suunas ehk raudteepoolsel küljel on soklil üks kivirida eksponeeritud, hoovi pool kaks.

Jaamahoone sokkel (ill 14)

Vundament

Hoone ehitusel on kasutatud betooni. Trepikoja vahelaed on betoonist (ill 15) ja vundamentki on valatud betoonist.

Trepikoja vahelagi (ill 15)

Lampkasti sügavuse järgi on vundament 2,5 m sügav. Vundament on maa all laienev. Hoone on ehitatud savipinnasele, mis on täidetud kruusaga. Vundament paistab olevat piisava kandevõimega, sest nii vundamendis kui ka soklis vajumisi ei paista.

Tellismüürid

Maja kehand on ehitatud punastest tellistest, tegemist on nopsaseinaga. Hoonet läbib tellistest diafragmasein. Välismüürid toetuvad graniidist soklile ja on isoleeritud kapilaarniiskuse eest

ruberoidlindiga. Välisseinas on vertikaalseid pragusid, mille puhul paistab, et need on tingitud akende silluse ebapiisavast toetuspinnast (ill 16, ill 17).

Praad hoone põhjaküljel (ill 16)

Praad hoone põhjaküljel (ill 17)

Diafragmasein “toetub” I korrusel tellisekildudest valatud ribale, mida on seotud vähese lubimördiga, nii et tellismüür on kohati õhus (ill 18, ill 19).

Diafragmaseina ebapiisav toetuspind (ill 18)

Diafragmaseina ebapiisav toetuspind (ill 19)

Diafragmaseinas esineb pragusid. Lõunapoolsel seinaosal, mis asub trepikojas, on kaarekujuline pragu (ill 20), millest saab järeldada ja on ka silmaga näha, et müüri sokliosa on lagunened ja müür ei toetu sellele (ill 21).

Pragu diafragmaseinas, mis on tingitud puudevast vundamendist (ill 20)

Puudev vundamendiosa, mis on põhjustanud prao diafragmaseinas (ill 21)

Põhjapoolne välismüür on II korrusel irdunud diafragmaseinast (ill 22, ill 23).

Põhjapoolne müür, mis on irdunud diafragmaseinast (ill 22)

Põhjapoolne müür, mis on irdunud diafragmaseinast (ill 23)

Hoonel on 3 korstent, korstnapits on silikaat tellistest. 2 korstent on seotud diafragmaseinaga, kolmas asub hoone läänepoolses osas ja oli ehitatud nii, et $\frac{1}{4}$ korstnast toetus puittalale (ill 24). Korstna põhjas polnud kive, kuumus oli tala otsa augu põletanud (ill 25).

Paremal pool on korsten, mis toetud põrandatalale $\frac{1}{4}$ ulatuses (ill 24)

Põrandatala, millele korsten toetus (ill 25)

Kuna maja I korrust kasutati viimastel aastakümnetel prügilana, siis praht nagu pakendid segatuna kaltsude ja puiduga oli kuhjunud libamisi seintele (ill 26), nii et niiskuse kapillaartõus pääses tellismüüre kahjustama.

Prügilana kasutuses olnud I korruse ruum 2012. a. (ill 26)

Kuna hoones on köetav pool II korrusest, siis on probleemiks seinte läbi külmumine. Eesti kliimas talvised temperatuuri kõikumised nihutavad null punkti – külmunud vee piir liigub majas sissepoole ja lühendab müüride eluiga. I korrusel, kus puudub küte täielikult, tekib sisesele seintele kondensaat, mis talvel jäätab.

Vaheseinad ja vahelaed ning seinte siseviimistlus

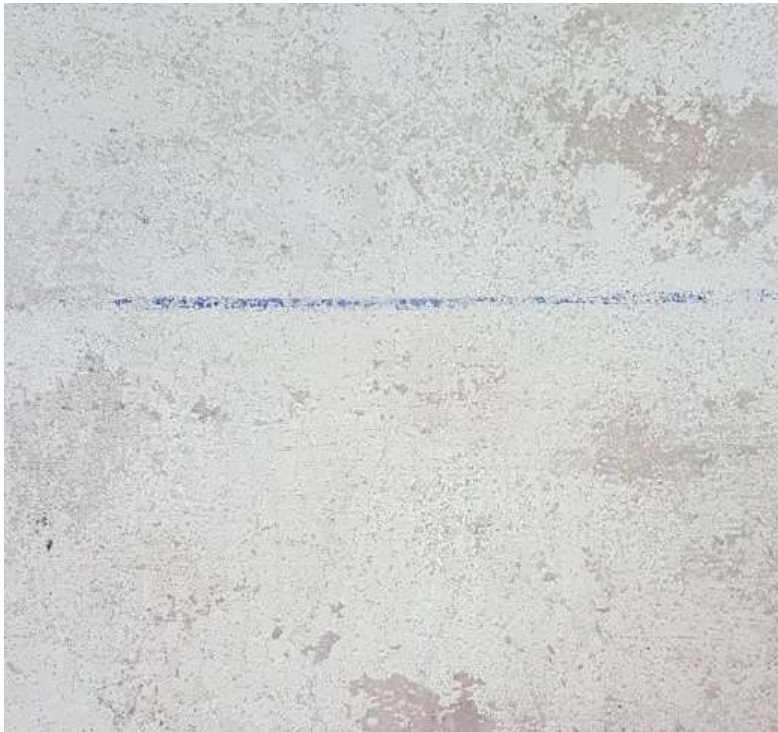
Vaheseinad ja vahelaed on ehitatud puidust. Lagede vahed on täidetud liivaga. Neid katab lubikrohv. Kõikides ruumides on peegellaed. Nii liiv kui ka krohv on head tuletõkkematerjalid ning heaks heliisolatsiooniks. II korrusel esineb kohati krohvikadu. Osades ruumides on lubikrohv värvitud õlivärviga. Mis on suurema difusioonitakistusega ja takistab seinte loomulikku hingamist. Samal põhjusel õlivärv koorub seintelt, mis on hea.

I korruse ootesaalis on seinte ülemine osa kaetud lubikrohviga ja alumine tellismüüriosa kookosplaatidega (ill 27). Seintel esineb 1950ndate rullmustreid, mille all on ehitusaegne kihistus.

Ootesaal 2023. a. (ill 27)

1930ndate värvilahendusi:

Värvid ülevalt: valge, ultramariinsinine, lilla (ill 28)

Värvid ülevalt: valge, punane, hall (ill 29)

1950ndate rullmustrite näiteid:

Pruun rullmuster kollasel taustal. Lilla on 1930ndate kihistus (ill 30)

Pruun rullmuster roosal taustal (ill 31)

Põrandad

I korrusel olid täispunn laudpõrandad. Põrand on hävinud koos taladega. Põhjuseks on sadevetesüsteemide hooldamata jätmine ja kultuurkihi kasv hoone ümber. II korruse korterites on laudpõrandad säilinud. Remondi käigus on selgunud, et põrandad on olnud tumepruunid (ill 32) või päris heledad (ill 33).

Põrand, millelt on eemaldatud nõukogudeaegne värv ja alles on 1930ndate tumepruuni tooni (ill 32)

Elevandiluu tooni põrandavärvi kihistus (ill 33)

Kahes ruumis on laudpõrandad püssiplaadiga üle löödud. Mida võib vaadelda positiivse nähtusena, arvestades viimaste elanike asotsiaalseid eluviise. Kõik põrandad on värvitud nõukogudeaegse helepruuni põrandavärviga, mis sisaldab sikatiivi asemel oksooli. Seda ei ole võimalik lihvida, kuna poob lihvpaberid täis, nii et värvi saab maha vaid föönitades.

Trepikoda

Tööliskorteritesse viivas trepikojas on betoonist vahelagi ja põrand. Põrand on tumepunaseks toonitud beetonviimistlusega. Betoonpõrand on I korrusel murdunud ja on näha, et see on armeerimata. II korruse vahelae vaatlusel suuri kahjustusi ei paista. Aga kuna betooni vanus läheneb 100 aastale, võib eeldada liigset karboniseerumist, arvestades et betoon on pidevalt kriitilistes niiskustingimustes. Trepiastmed on paekivist. Trepi käsipuu on kokku needitud rauast ja kasepuust. Pööningukorrusele viib rauast redel (ill 35, ill 36). Pööninguluuk on lihtne puidust luuk (ill 34), luugi põsed on kaetud profileeritud puitliistudega.

Pööninguluuk (ill 34)

Pööningule viiva redeli detail (ill 35)

Pööningule viiv redel (ill 36)

Aknad

Aknad on valmistatud tugevast lülipuidust. I korrusel kuuese jaotusega, II korrusel neljase jaotusega (ill 37). Kaunistustega kremoonid on olnud kroomitud. Kroom on kulunud ja kremoonid, pöördriivid tuulutusluukidel ja kremoonilatid on roostes (ill 39). Suur hulk välisaknaid on viimase 10 aasta jooksul restaureeritud. Aknad on olnud valget värvi, lengid ka valged. Fuk-stiilile omaselt raamisid aknaid tumehallid nišside põsed fassaadil.

Loodepoolne vaade Rootsi raudteejaamale (ill 37)

Originaalakna detail (ill 38)

Originaalakna detail (ill 39)

2012 aastaks oli suur osa aknaid sisse visatud, puit sammaldunud. Akende prosspulgad olid hooldamatuse ja vandalismi tõttu kõige enam kannatanud. Hävinud on trepikoja aken, mis tuleb tellida uus.

Uksed

Siseuksed on olnud kolme tahvliga. Paremas seisukorras uksed, kokku 5 komplekti, on varastatud koos lengide ja profileeritud liistudega. Ülejäänud ustelt on varastatud lingid, lukud, lukusildid, selle tõttu on uksed mehhaanilisi kahjustusi saanud. Korterite sisesed uksed on olnud valged.

Restaureeritud siseuks (ill 40)

Jaama ootesaali külgedel on kokku 4 paari kahepoolset ühe tahvli ja 4 klaasiga ust (ill 41). Väga halvas seisukorras olid raudteepoolsed ootesaali välisuksed, mida oli eterniidiga plommitud ning mida taastada polnud võimalik. Hoovipoolsed välisuksed olid eeldatavasti hävinud, kuna tamburis ootesaali pool olev uksepaar oli tõstetud välisusteks. Algne värvilahendus on olnud tume külm oliiviroheline. Klaaside liistud on olnud valged. Käepidemed on varastatud (ill 42).

Ootesaali ukсед (ill 41)

Ootesaali ukse originaal käepide (ill 42¹⁶)

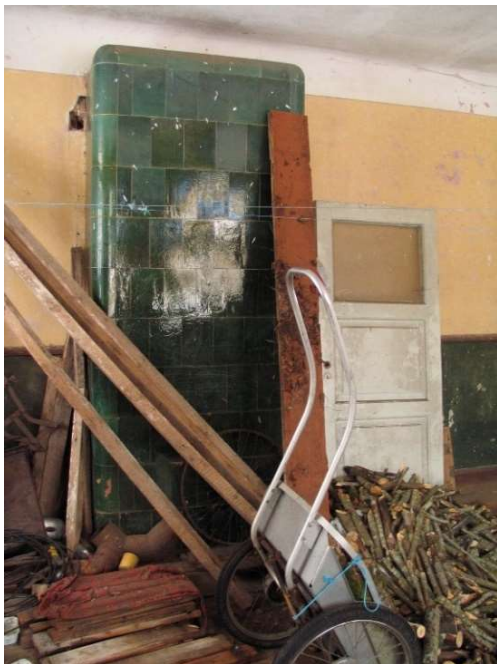
¹⁶ Foto: Kaido Haagen, 2004

Küttekahad

Ootesaali kahhelahju ehitamine 1930ndatel (ill 43¹⁷)

Hoone on ehitatud ahiküttesüsteemile. Maja I korrusel oli 3 kahhelahju ja 1 pliit soemüüriaga. 1 kahhelahjudest oli ehitatud rohelistest glasuurkahhlitest ja see asus jaama ootesaalis (ill 43). Kõik I Korruse küttekahad on hävinud. Ootesaali kahhelahi oli lõhutatud ca 2012 suvel (ill 44).

Ootesaali kahhelahi, mis ei ole säilinud, 2004. aastal (ill 44¹⁸)

¹⁷ Foto: Priit Määltseemes erakogu

¹⁸ Foto: Kaido Haagen 2004

II korrusel oli 3 kahhelahju ja 3 soemüüriplaati. Alles on 1 kahhelahi.

Fassaad

Vaatluse põhjal on hoone algselt olnud hall (ill 45), nurgakett tumehall (ill 46), samuti akende niššid olid tumehallid (ill 47) ja eenduvad osad nagu karniisid ja varikatused uste kohal valged.

Välifassaadi värv, I kihistus on hall (ill 45)

Nurgaketi süvendid, mis on olnud tumehallid (ill 46)

Akna nišš, millel paistab tumehall värvikihistus (ill 47)

1950ndatel tehti hoonele remont, mille käigus värviti hoone kollaseks, nurgakett valgeks, aknaraamid valge asemel punaseks, eenduvad osad jäid valgeks.

Maja lõunapoolsele küljele tehti ulatuslikke krohviparandusi, mis tähendab, et tellistest müür on suures osas lubimördi asemel krohvitud betooniga, mis on põhjalikult armeeritud raudvõrguga (ill 48, ill 49). Betooni ja telliste difusioon on erinev – müüri ja krohvi vahele koguneb kondensaat, mis talvel jäätub ja paisutab krohvikihiti lahti. Erinevalt lubikrohvist pole betoon elastne, selle termopaisumine on erinev. Lisaks lõhub betooni sooldumine tellismüüri. Selle tõttu on betoonkrohv lõunafassaadil tellistest irdunud. Seda on silmaga näha ja koputamisel kuulda. Betooniga plommitud osad on nurgaketi pealt osaliselt ära kukkunud ja kaasa murdnud telliste tükke. Ehitusel on kasutatud madalama kvaliteediga telliseid, mitte korralikke müritelliseid ning seetõttu ei pea need ilma kaitsva krohvikihita ilmastikule vastu ja lagunevad.

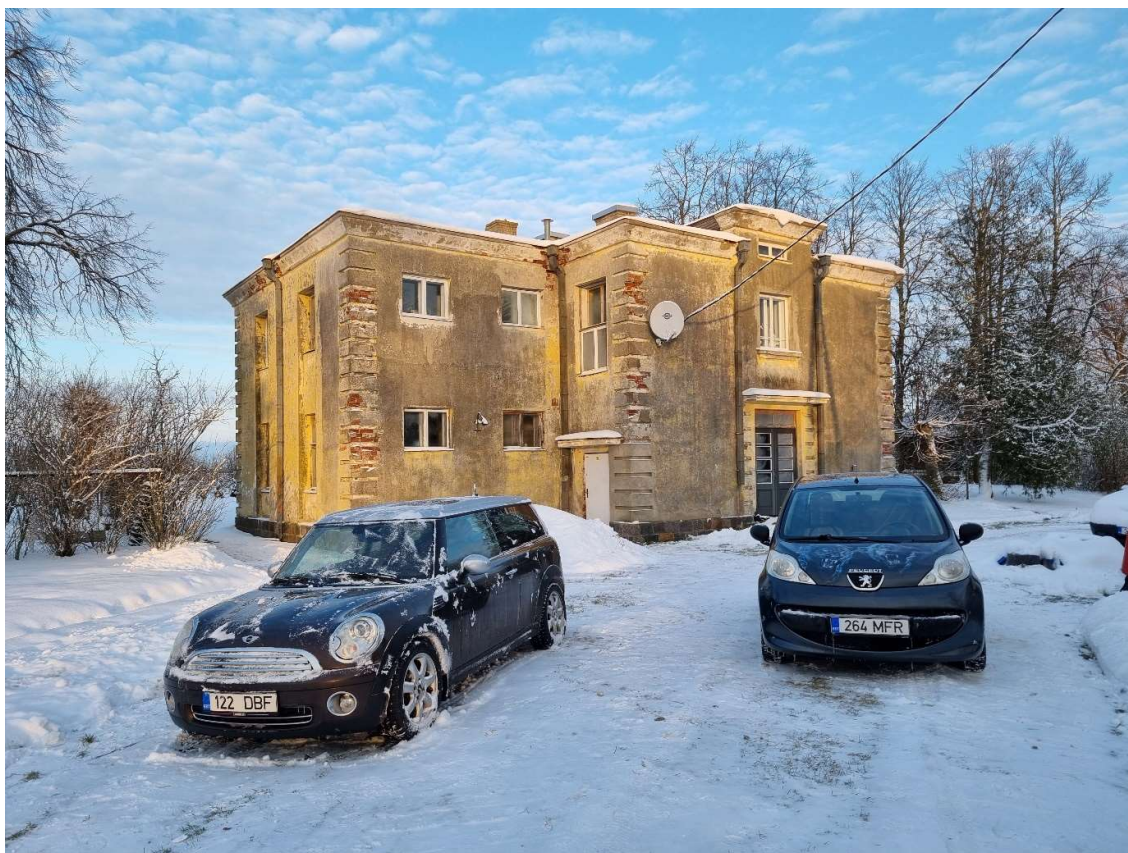

Betoonkrohv, mis on armeeritud raudvõrguga (ill 48)

Betoonkrohv, mis on armeeritud raudvõrguga (ill 49)

Praeguses olukorras võtab betookrohv otsese sadevee koormuse kergesti lagunevatelt tellistelt ära.

Hoone lõunapoolne fassaad (ill 50)

1950ndatel ehitati lõunapoolsele fassaadile uus trepp. Originaalis oli trepp paekivist ja selle tükke on säilinud. Algse trepi kuju markeerivad mördi jäljed hoone soklil. Trepp oli kolmest küljest astmetega ja ei ulatunud tellismüürini. Ka vihmaveetoru asetused markeerivad trepi algset kuju. Vihmaveetoru otsad pööravad all osas sissepääsust eemale (ill 51).

1950ndatel ehitatud trepp ja vihmaveetorude aimatav asetus (ill 51)

1950ndatel valati uus betoonist trepp, mille piirded ulatusid tellismüüri peale ukse lengi nurkade juures (ill 51). Sadevesi on sealt aga müürile pritsinud ning krohvi ja telliseid kahjustanud. Peaukse lengi alumised nurgad on niiskuse tõttu mädanenud.

Väärtused

Raudtee rajati selleks, et arendada piirkonnas majanduselu. Ümber jaamahoone asus palju talusid, raudtee võimaldas kaupsid liigutada ning inimestel liikuda. Jaam oli keskus, selle kõrval asus Soomanni kauplus. Inimesed käisid seal koos. Nüüdseks on ümberkaudsed talukohad suures osas hävinud. Alles on suurpõllumehed ja nende perede elamud ning üksikud suvitajad. Koroonapandemia küll tekitas laine, kus osteti hävimise äärel olevad elamud ära, aga neis käiakse harva. Rootsi jaam oli ümberkaudsete külaelanike jaoks keskus. Selle kõrval asus pood. Sõja ja okupatsiooni ajal oli see punkt, kust metsavennad said liikuda Tallinna või siis poes rekvireerimas käia.

Hoonel on suur remondivõlg. Aga tänases päevas on see omamoodi teene teinud, sest tänu sellele on võimalik välja lugeda ehitusaegne kihistus. Säilinud on palju originaaldetaile. Mis 2012. aastal hoonet ostes, polnud isegi selle küljes. Toona sai mindud 15km eemal asuvasse Lihula antiigipoodi ja öeldud, et sooviks jaama originaaldetaile osta. Antiik organiseeriski mitu vägagi vajalikku originaaldetaili tagasi: uukaken (ill 11), kassaluuk (ill 54), kassa sims (ill 52), mitu paari originaalseid välisuksi (ill 41) ja aknaid kremoonidega.

Kassaluugi sims (ill 52)

Kassaluugi ava (ill 53)

Kassaluuk (ill 54)

Säilitamise ettepanekud

Katus

Valtsplekk katus vajab avariiremonti või välja vahetamist. Uue katuse puhul on probleemiks see, et tänapäevased pleki paanid on laiemad ja plekk ise õhem. Vanal katusel tuleb üle kontrollida klambrite ja naelte seisukord ja vajadusel lisada ajutisi kinnitusi pööningu poolt. Olemasolevat katust saab konserveerida. Katus tuleks puhastada amoniaagi 5% lahusega (NH₃), et biojääd eemaldada, siis üle teha roostemuunduriga (sisaldab: ortofosforhape, polüpropanool) ja seejärel värvida katusevärviga.

Sadevetesüsteemid

Sadeveetorude puhul on oluline neid iga-aastaselt puhastada. Puuduvad sadeveerenid juurde tellida ja paigaldada. Ja taastada hoone ümbruses trenaaž. Kuna katusele tuleb sajuga suur kogus vett, siis ajutise lahendusena tuleks sadeveetorude otsa paigaldada lisatorud või kanalid, et vesi hoone alla ei jookseks, vaid oleks majast eemale juhitud.

Sokkel

Graniitkivide vahel olnud lubimördikadu tuleb taastada injekterides uus segu kivide vahele. Seejärel taastada betoonist ümarvuuk.

Tellismüürid

Suur probleem esineb diafragmaseinas, millel esineb vajumisi ja hoone karbist irdumist. Praod ja irdumine on tekkinud puudulikust diafragmaseina vundamendist. Sein alla on tellisekildudest ja vähesest betoonist valatud vundament, mis ei toeta seinat, vaid on butafooria. Ehituse ajal jäi see laudpõranda varju, nii et järelevalve eest, kui sellega toona tegeleti, õnnestus praaki varjata. Alustada tuleb selle ehitamisest. Müüri alt tuleb etappidena eemaldada kasutatud tellisekildude kogumid ja valada betoonist vundament, mis tuleb isoleerida tellistest sooldumise ja kapillaarniiskuse vältimiseks. Kui diafragmaseinale on vundament ehitatud, siis tuleks olemasolevatele müüripragudele paigaldada majakad, et näha, kas liikumisi toimub ka edaspidi või on müür fikseeritud.

I korrusel on eemaldatud prügi ja maja välisseinast suur osa liigset pinnast, mistõttu vesi ei saa enam kapillaarselt müüridesse tõusta. Puuduvad kivid plommida ja krohvida.

Müüride eluea pikendamiseks on vaja taastada küttesüsteem hoones ja seda kasutada, et müürid talvel läbi ei külmuks.

Vaheseinad ja vahelaed ning seinte siseviimistlus

Kuna hoone kõneleb selle ehitusajast, siis eemaldada peale 1930ndaid loodud viimistluskihid. Krohvikaga kohad krohvida lubikrohviga. Lahtine krohv eemaldada ja krohvida uuesti. Õlivärv eemaldada seintelt. Õlivärv teeb eemaldamise osas ise koostööd, kui on aega aastaid sellega tegeleda, sest kui lahtine värv eemaldada, siis koorub õlivärv aja jooksul ise edasi. Variant on ka näiteks kondiliimiga kompressi tegemine ja värvi maha katkumine. Seebikivi kompress on samuti variant, nii saab värvi maha pesta.

II korruse põrandatelt nõukogudeaegne põrandavärv eemaldada ja värvida uuesti. Püsiplaadiga kaetud põrandad avada ja eksponeerida laudpõrandat. I korrusele laudpõrandat ei soovita. Pigem betoonpõrand, arvestades ala niiskustingimusi.

Trepikoda

Avariiremonti vajab seal vaid trepikoja aken, mis tuleb uus tellida. Siis paraneb ka betoonvahelae ja -põranda niiskussurve.

Aknad

Kõiki alles olevaid lülipuidust aknaid on võimalik säilitada. Osad vajavad puiduasendusi. Avariilise olukorra tagasi hoidmiseks olen pritsinud ootel olevaid aknaid tõhusate fungitsiididega ja linaõliga õlitanud, et need jõuaksid restaureerimise järekorra ära oodata. Oluline oli, et lõhutud klaasid saaksid kohe asendatud, kas või naeltega ajutiselt uued klaasid kinnitatud, et hoone sisetemperatuur ei saaks järsult välistemperatuuri mõjul muutuda.

Akendelt tuleb peale orgaanika eemaldamist eemaldada vana värv, vajadusel teha puiduasendused. Kasutada linaõlikitti ja linaõlivärvi. Linaõlivärv peab olema suure pigmendisisaldusega ja sisaldama nii tsink- kui ka titaanvalget, millest esimene kaitseb seente eest ja mica pulbrit, mis kaitseb UV-kiirguse eest.

Uksed

Olemasolevad uksed on restaureeritavad. 30ndate ustel on teises mõõdus lukusisud, kui tänapäevased on, võimalusel järelturult sarnased leida koos linkide ja lukusiltidega.

Küttekehad

Säilinud on üks küllaltki amortiseerunud ahi, mis vajab kapitaalremonti. Alles olevad ahjukahlid tuleb hoiustada kuivades tingimustes, näiteks jaama kuuris, et uute ahjude ehitusel saaks neid kasutada.

Korstnapitsid tuleb uued laduda.

Fassaad

Peamised murekohad on krohvita alad ja tsementkrohv punastel tellistel. Avariiremondiks tuleks esmalt plommida lõunaküljel suure kahjustusega vihmaveelehtri alla jääv auk (ill 13). Sealt eemaldada purunenud ja lahtised tellised, võimalused kuumutada ja töödelda, et orgaanika müüris hävitada. Plommida müür punaste tellistega. Fassaadilt eemaldada tsementkrohv. Tsementkrohvi eemaldamine kahjutab veelgi enam tellismüüri. Nii et vajadusel kahjustunud kohad plommida tellistega. Krohvina kasutada hüdraulilist lupja, sest harilik lubikrohv ei pea pikalt ohvrikihina lõunaküljel vastu.

Fassaadil taastada ehitusaegne värvilahendus: hall, tumehall, valge. See loob visuaalselt kena papist volditud mulje. Lubivärvi asemel kasutada krohvi kaitseks silikaatvärvi, mis on väga hea veeauru läbilaskevõimega, moodustab vetthülgava pinna krohvile ning on hea ilmastikukindlusega.

1950ndatel ehitatud trepp on lammutatud. Ehitusaegse trepi mahud on hoomatavad hoone soklil oleva jälje ja trepi vundamendi laiuse ja pikkuse põhjal. Algne trepp oli paekivist, ehitusel kasutada sama kivi, aga kvaliteetsemat.

Kokkuvõte

Hoone restaureerimisel tuleb kasutada traditsioonilisi ehitusvõtteid. See tagab hoone parima säilimise. Majal on loomulik ventilatsioon, kuna on kasutatud väikese difusioonitakistusega materjale, mistõttu on elamine selles hoones tervislik. Hoone lõunaküljel kasutatud betoonkrohv on värvikas näide hoone ökosüsteemi rikkumisest, mis on tekitanud kahju, mis kohe silma ei paista.

1930ndatel ehitati Virtsu raudtee rajamisel korraga 13 jaamahoonet ja kordades rohkem kõrvalhooneid. Küllap aitas selline ehitusbuum kaasa kohati lohakatele lahendustele. Näiteks põrandatala otse korstna all, puuduv vundament diafragmaseinal. Samas esineb ka kõrget kvatiteeti, näiteks akende valmistamisel on kasutatud korralikku lülipuitu, nii et need on säilinud 90 aastat ilma pideva hoolduseta ja neid on võimalik tänase päevani restaureerida.

Peamine murekoht on sadevete ära suunamine hoone ümbert. Taastada tuleb teealused truubid ja avada vanu kuivenduskraave.

Kasutatud kirjandus ja teised allikamaterjalid

Rootsi raudteejaama plaanid 1930ndad, autori kogu.

Mandel, Mati. Kurjuse aasta Lõuna-Läänemaal 1940 - 1941. Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum, 2007.

Mandel, Mati. Kogu tõde Hirmus-Antsust. Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum, 2010.

(autor teadmata) "Mõrvad ja hävitustöö". – *Nommevalitsus*, (aeg teadmata),
http://www.nommevalitsus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=7882&Itemid=67&lang=et, kasutatud 26. I 2014.

(autor teadmata) "Rapla-Virtsu Raudee 1931 – 1968". – *Virtsu*, (aeg teadmata),

http://virtsu.ee/ajalugu/rt_00_raudtee.html, kasutatud 14. I 2014.

Helme, Mehis. Eesti kitsarööpmelised raudteed 1896 – 1996. Autori kirjastusel, 1996.

Hensel, Margot. E-kirjast käesoleva lehekülje koostajale 15. IV 2014, <http://www.gmail.com>, viimati loetud 22. IV 2014.

Virve-Koidula Tohver suusõnalised mäestused, 2014.

Wikipedia. Juuniküüditamine, 02. II 2014 – *Wikipedia*,
<http://et.wikipedia.org/wiki/Juunik%C3%BC%C3%BCditamine>, kasutatud 22. IV 2014.

Svenskagravar.se. Sök gravsatta, 2009 – *Svenskagravar*,
http://www.svenskagravar.se/index.php/sok_resultat?mode=norm&DISTRIKT=&FOR_NAMN=Andres&EFTER_NAMN=Saarts&FODELSE_DATUM=&DODS_DATUM=&ORDER_BY=Fornamn&ORDER_DIRECTION=ASCENDING, kasutatud 22. IV 2014.

<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>, kasutatud 30.04.2024

Fotod: Maigi Magnus, Kaido Haagen, Priit Määltsemees, Margit Hensel erakogu